

32. Sverbyhuz V. Starosvitske panstvo / V. Sverbyhuz. – Varshava, 1999. – 249 s.

33. Slobodianiuk P. Ya. Mistseve samovriaduvannya Khmelnychchyn: istoryko-etnografichni vytky, storinky mynuloho ta sohodennia mistsevykh hromad / P. Ya. Slobodianiuk. – Khmelnytskyi: Oblasne vydavnytstvo «Podillia», 2004. – 592 s.

34. Filiniuk A. H. Torhovelno-ekonomichni zviazky Pravoberezhnoi Ukrainy v umovakh inkorporatsii ta heopolityky Rosiiskoi imperii (kinets XVIII – 50-ti roky XIX stolittia): [A. H. Filiniuk, T. V. Ihnatieva]. – Kamianets-Podilskyi: Kamianets-Podilskyi derzhavnyi universytet, Redaktsiino-vydavnychiy viddil, 2006. – 316 s.

35. Chernetskyi Ye. Pravoberezhna shliakhta za rosiiskoho panuvannya (kinets XVIII – pochatok XIX st.). Dzherela, struktura stanu, rody / Ye. Chernetskyi. – Bila Tserkva: Vyd. O. V. Pshonkivskiy, 2007. – 176 s.

36. Chernetskyi Ye. Shliakhta Pravoberezhnoi Ukrainy v kin. XVIII – I pol. XIX st. / Ye. Chernetskyi // Henealohichni zapysky Ukrainskoho heraldychnoho tovarystva. – Bila Tserkva, 2001. – Vyp.1. – S.25–47.

Barvinok O. V., Candidate of Historical Sciences, Associative Professor of World History, Uman State Pedagogical University Paul Tychyny (Ukraine, Uman), barvinokolga@rambler.ru

Kryvosheia I. I., Candidate of Historical Sciences, Professor, Head of World History, Uman State Pedagogical University Paul Tychyny (Ukraine, Uman), igorkryvosheia@gmail.com

Imperial legislation on nobleman's self-government in south-western Russian provinces (end of the 18th–first half of the 19th century)

Russian Empire legislation on self-government of nobility in the south-western province after the second division of Poland has been studied. Actuality of study the legal regulation of the status of caste self-administration in the region has been grounded. The conclusions about the system of self-government of nobility functioning in the south-western provinces of Russian Empire in the first half of the 19th century have been made.

Keywords: Russian Empire, South-west region, nobles, nobility, self-government, legislation, noble meetings.

Барвінок О. В., кандидат исторических наук, доцент кафедры всеобщей истории, Уманский государственный педагогический университет им. Павла Тычины (Украина, Умань), barvinokolga@rambler.ru

Кривошея И. И., кандидат исторических наук, профессор, заведующий кафедрой всеобщей истории, Уманский государственный педагогический университет им. Павла Тычины (Украина, Умань), igorkryvosheia@gmail.com

Имперское законодательство о дворянском самоуправлении в юго-западных губерниях России (конец XVIII – первая половина XIX в.)

Рассматривается имперское законодательство о дворянском самоуправлении в Юго-Западном крае Российской империи после второго раздела Польши. Аргументированно актуальность исследования вопросов правового регулирования статуса органов сословного самоуправления в регионе. Сделаны выводы относительно функционирования системы дворянского самоуправления в юго-западных губерниях Российской империи в первой половине XIX века.

Ключевые слова: Российская империя, Юго-Западный край, шляхта, дворянство, самоуправление, законодательство, дворянские собрания.

* * *

УДК 94 (477)

Степник З. М., аспірантка кафедри історії України, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка (Україна, Київ), zoryana.stepnyk@gmail.com

Розвиток винокурної промисловості в Київській губернії у другій половині XIX – на початку XX століття

В статті розглядаються особливості розвитку винокурної промисловості та процес забезпечення її сировиною у Київській губернії в зазначений період. Метою є дослідження рівня розвитку винокурної промисловості в Київській губернії у другій половині XIX – на початку XX століття.

Методологічною основою дослідження слугують провідні принципи наукового пізнання: об'єктивності, науковості, системності, історизму та

плуралізму, що базуються на пріоритеті джерел, монографій та посібників, які дають змогу всебічно проаналізувати дану проблематику. Статтю виконано з використанням таких методів, як проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, системно-структурний, логічно-аналітичний. Огляд стану проблеми базований також на емпірико-теоретичних методах, таких як метод систематизації і класифікації документальних фактів та аналізу документів.

Динаміка розвитку винокурної промисловості в Київській губернії у другій половині XIX – на початку XX століття відбувалася в контексті загальноімперської економічної політики щодо винокуріння Наддніпрянщини загалом. Ця сфера виробництва характеризується зменшенням кількості дрібних поміщицьких гуралень, якому «посприяло» введення нового акцизного Положення від 4 липня 1861 р., а також процвітанню промислових винокурних заводів, які звільнялися від податків за перевищення встановлених державою норм. Особливо швидкими темпами здійснювалися процеси концентрації виробництва, проте виробництво спирту залишається приблизно на тому ж рівні. На початку XX століття по розвитку винокурної промисловості Київська губернія займала одне з перших місць в Російській імперії. Щодо забезпечення винокурних підприємств сировиною, то на Київщині винокурні обробляли сировину, яку давало землеробство і тваринництво, тобто, в основному використовувалися хлібні припаси та картопля, допоміжну роль відіграла патока та ін.

Ключові слова: винокуріння, промисловість, губернія, акциз, сировина.

Виходячи з реалій сучасного стану промислового розвитку України, перед українцями постає необхідність глибокого наукового аналізу стану промисловості у минулому, що допоможе у регулюванні промислової політики в наш час. Адже без розуміння уроків історії неможливо зорієнтуватися в складному лабіринті нинішніх соціально-економічних та політичних відносин. Крокуючи шляхом незалежності, наше суспільство стало перед необхідністю глибоких перетворень в усіх сферах економіки. Лише завдяки системному, комплексному дослідженню соціально-економічного розвитку країни у другій половині XIX – на початку XX століття, з урахуванням усіх взаємозв'язків, можливо зрозуміти ті зміни, що відбувалися у промисловості. Актуальність визначається й тим, що в сучасних умовах при реформуванні економічної структури народного господарства України, зокрема і промисловості, важливого значення набуває звернення до історичного досвіду промислового розвитку України у другій половині XIX – на початку XX ст.

Відомості про розвиток винокурної промисловості в Київській губернії знаходимо в різних джерелах. Серед них варто відзначити найважливіші – це огляди Київської губернії [5–10] та архівні матеріали [12–17].

Дана проблематика знайшла відображення у працях А. Дударова [2], А. Ярошевича [18] О. Нестеренка [4] та М. Москалюка [3]. Так, А. Дударов у своєму «Докладі по вопросу о винокурении» [2] знайомить нас із загальними особливостями розвитку винокуріння у різних частинах Російської імперії, в тому числі і у Київській губернії.

Фактичний матеріал з вказаної проблематики черпаємо з статистично-географічного огляду А. І. Ярошевича «Винокурная промышленность Киевской губернии» [18]. В ньому автор наводить загальні дані про розвиток винокурної промисловості у Київській губернії протягом 1905–1909 рр. на основі матеріалів Акцизного управління. О. О. Нестеренко у другому томі своєї праці «Розвиток промисловості на Україні» [4] комплексно висвітлює розвиток промисловості України, наводить багато статистичних даних, приводить аргументовані узагальнення та висновки, в тому числі і щодо характерних рис економічної політики російського царизму.

Монографія М. М. Москалюка «Розвиток переробної промисловості у Наддніпрянській Україні в другій

половині XIX – на початку XX століття» [3] належить до спеціальних фундаментальних праць, в якій на широкому колі архівних та друкованих матеріалів комплексно досліджуються проблеми розвитку різних галузей промисловості Наддніпрянської України в зазначений період.

У наведених вище працях зазначена проблематика знайшла своє зачаткування або лише часткове висвітлення. Тому для більш конкретного дослідження розвитку винокурної промисловості в Київській губернії автор даної статті ставить перед собою наступні завдання: простежити динаміку обсягу винокурного виробництва Київської губернії протягом зазначеного періоду, а також охарактеризувати процес забезпечення виробництва спирто-горілчаної продукції сировиною.

Перш ніж ми розглянемо динаміку розвитку винокурної промисловості у Київській губернії, варто коротко охарактеризувати загальний стан винокуріння Наддніпрянщини у зазначений період. І так, в дореформений період винокурна промисловість Наддніпрянської України повністю перебувала в руках поміщиків (купці були позбавлені займатися гуральництвом) і була тісно пов'язана із господарством маєтку. Більш вільні умови для приватного гуральництва на Україні, порівняно з Росією, сприяли влаштуванню у маєтках дрібних винокурень, що не вимагало значних коштів. Вузкість внутрішнього ринку, відсутність шляхів сполучення призводили до нагромадження залишків хліба у поміщиків, до його дешевизни, тобто гуральництво для поміщиків Правобережної та Лівобережної України було основним засобом реалізації хлібних лишків і тим самим підвищувало вартість поміщицького маєтку [3, с. 63].

Все це сприяло тому, що на Україні в останні передреформені десятиліття налічувалася велика кількість поміщицьких гуралень, а винокурна промисловість за кількістю закладів та вартістю продукції вийшла на перше місце у промисловій структурі кріпосної Наддніпрянської України [4, с. 28].

Після реформи 1861 р. винокуріння почало розвиватись у нових умовах. Скасування кріпацтва позбавило поміщиків-заводчиків дарової праці селян, змушувало їх перебудовувати своє господарство на капіталістичних засадах в умовах вільної конкуренції та капіталістичного ринку. Перетворенню гуральництва із однієї з форм товарно-промислової діяльності поміщиків значною мірою сприяло також Положення від 4 липня 1861 р., за яким встановлювалися нові правила одержання акцизу з виробництва спирту та вводився патентний збір з заводів. Згідно з Положенням визначалася норма виходу спирту, за яку заводчик зобов'язаний був сплачувати акциз залежно від сировини і точно визначеної продуктивності заводу. Був встановлений найменший розмір виробництва: при місткості квасильних діж не менше як 540 відер, що забезпечувало одержання протягом періоду виробництва не менше як 2250 відер спирту (при цьому діжі кожного порядку повинні біли бути однієї міри). З 1861 р. акциз встановлено в розмірі 4 коп. з градуса спирту (4 крб. сріблом з відра спирту), а з 1864 р. – 5 коп. з градуса (або 5 крб. сріблом з відра спирту). Патентний збір брався з заводу залежно від місткості його квасильних діж [3, с. 64].

Внаслідок введення нового акцизного Положення на Україні відразу ж припинили існування кілька сотень дрібних поміщицьких гуралень, ті, що за розмірами були менше встановленої Положенням межі. Крім того, акцизне Положення давало великі переваги заводам із покращеною технологією [4, с. 87].

У зв'язку з Положенням на Київщині із 350 винокурень, зафіксованих у 1861 р., у 1870 р. залишилося 239, а у 1883 р. – 108. Хоча загальна виробнича потужність не знизилася, відбувалася інтенсивна концентрація. У Київській губернії процеси концентрації виробництва здійснювалися особливо швидкими темпами. Про це, зокрема, свідчать архівні дані, за якими в 1878 р. із 138 винокурних заводів Київської губернії, діяло тільки 127, які виробили спирту на 14079262 руб. – на 2 млн більше ніж попереднього року [5, арк. 29]. А протягом наступних двох років – до 1880 р. – кількість винокурних заводів скоротилася з 128 до 106. При цьому прибуток з даного виробництва за ці роки обчислювався на 130974 млн руб. Більше, порівняно з попереднім роком [6, арк. 8].

Внаслідок цього поміщики, окрім значних прибутків, втрачали і продукти переробки, які, наприклад, використовувались для відгодівлі худоби. Промислові ж винокурні, навпаки, процвітали завдяки звільненню від податків за перевищення встановлених державою норм. Тобто кон'юнктура була вигідною. У березні 1891 р. цей указ скасовано. Знову були оподатковані великі винокурні і зменшені податки з малих [3, с. 64–65].

Отже, акциз брався не за дійсним виходом спирту, а за нормами, тому зрозуміло, що власник гуральні намагався з даної кількості сировини одержати найбільшу кількість спирту, збільшити масштаби виробництва, ввести кращу технологію [4, с. 87–88].

Як зазначає А. І. Ярошевич, на межі XIX та XX століть і в перше десятиліття XX століття в основному доході населення Київської губернії винокурна промисловість відігравала другорядну роль, оскільки на першому плані стояла цукрова. Але для деяких місцевостей губернії і для деяких груп населення і винокуріння було важливою галуззю [18, с. 3].

Загальне виробництво 70 винокурних заводів Київської губернії, в середньому, за п'ятиріччя 1905–1909 рр. виражалось в 135206 градусів викуреного спирту або 3880 тис. відер 40° спирту, що оцінюється в більш як 2 млн руб. По розвитку винокурної промисловості Київська губернія займала одне з перших місць в Російській імперії. В 1908 р. загальна викурка спирту по Київській губернії досягала більше 4,5 млн відер (40°) або 38% загальної викурки спирту по Росії [18, с. 3].

За вказане п'ятиліття викурка спирту в Київській губернії виражалася такими цифрами: 1095–1906 р. – 108.010 тис. градусів, 1906–1907 р. – 127.104 тис. градусів, 1907–1908 р. – 155.822 тис. градусів, 1908–1909 р. – 165.666 тис. градусів і в 1909–1910 р. – 119.428 тис. градусів. З цього видно, що обсяги викурювання спирту в окремі роки значно коливаються. Якщо взяти до уваги, що ще у 1872 р. викурка спирту досягала 95.356 тис. градусів, то потрібно визнати, що протягом вказаного періоду винокурне виробництво зросла порівняно ненабагато [18, с. 3].

По повітах винокурне виробництво розподілялося так:

Таблиця 1

Розподіл винокурного виробництва по повітах Київської губернії [18, с. 3]

Повіти	Число заводів	Викурено тисяч градусів спирту						Середнє виробництво одного заводу тис. град.
		1905–1906 р.	1906–1907 р.	1907–1908 р.	1908–1909 р.	1909–1910 рр.	Середнє	
Київський	15	178	217	230	254	199	215	143
Радомишльський	16	169	168	193	212	175	184	115
Сквирський	6	999	125	193	161	106	137	228
Бердичівський	5	121	885	142	150	133	127	254
Черкаський	4	107	132	127	129	107	120	302
Звенигородський	4	733	134	127	130	101	113	284
Таращанський	7	814	107	120	139	999	109	156
Канівський	3	714	716	121	139	831	973	324
Чигиринський	3	525	797	136	145	517	932	310
Васильківський	2	740	823	764	948	778	811	405
Уманський	3	299	429	597	740	397	493	164
Липовецький	2	203	207	242	259	176	217	108
Всього по губернії	70	108	127	155	166	119	135	193

Як видно з даної таблиці, винокурне виробництво на території губернії розміщується неоднаково, при чому найбільших розмірів воно досягає у повітах західної та північної частин губернії [18, с. 4].

Зупиняючись на питаннях організації винокурної промисловості, А. І. Ярошевич зазначає, що, хоча переважають сільсько-господарські і змішані заводи, значну роль відіграють великі промислові заводи.

Якщо брати до уваги сировину, з якої виготовляється спирт, то в Київській губернії мали місце наступні типи заводів (1908 р.): із хлібних припасів виготовляв спирт 1 завод, з хлібних припасів і картоплі – 49 заводів, з хлібних припасів і патоки – 3 заводи, з хлібних припасів, картоплі і патоки – 13 заводів, тільки з патоки – 1 завод, і із хлібних припасів по дріжджовій нормі – 4 заводи [18, с. 5].

Таблиця 2

Сировина, яку використовували на винокурних підприємствах в Київській губернії у 1905–1909 рр. (тис. пуд) [18, с. 6]

Типи заводів Матеріали	Хлібно-катопляні	Паточні	Змішані	Дріжджево-винокурні	Всього
Картопля	3.369	–	1.763	–	5.132
Зелений солод	199	–	129	54	382
Кукурудза	196	–	83	46	325
Жито	62	–	33	62	157
Пшениця	26	–	39	–	65
Ячмінь	29	–	38	67	–
Просо	68	–	22	–	90
Житнє борошно	6	–	11	26	43
Ячмінне борошно	2	–	–	–	2
Пшеничне борошно	–	–	–	–	–
Кукурудзяне борошно	6	–	–	–	6
Гаолян	–	–	2	–	2
Сухий солод	–	–	1	153	154
Патока	–	474	537	–	1.011

Отже, як показує таблиця, для винокурної промисловості в Київській губернії використовувалась наступна сировина: різних хлібних припасів – 1.294 тис. пуд, картоплі – 5.132 тис. пуд і патоки – 1.011 тис. пуд.

Таким чином, динаміка розвитку винокурної промисловості в Київській губернії у другій половині XIX – на початку XX століття відбувалася в контексті загальноімперської економічної політики щодо винокуріння Наддніпрянщини загалом. Ця сфера виробництва характеризується зменшенням кількості дрібних поміщицьких гуралень, якому «посприяло» введення нового акцизного Положення від 4 липня 1861 р., а також процвітанням промислових винокурних заводів, які звільнялися від податків за перевищення встановлених державою норм. Особливо швидкими темпами здійснювалися процеси концентрації виробництва, проте виробництво спирту залишається приблизно на тому ж рівні. На початку XX століття по розвитку винокурної промисловості Київська губернія займала одне з перших місць в Російській імперії. В 1908 р. загальна викурка спирту по Київській губернії досягала більше 4,5 млн відер (40°) або 38% загальної викурки спирту по Росії. Щодо забезпечення винокурних підприємств сировиною, то на Київщині винокурні обробляли сировину, яку давало землеробство і тваринництво, тобто, в основному використовувалися хлібні припаси та картопля, допоміжну роль відігравала патока та ін. Отже, ми здійснили короткий екскурс по загальних показниках винокуріння та забезпечення його сировиною у Київської губернії в другій половині XIX – на початку XX століття, проте, на перспективу залишається відкритим питання торгівлі винокурною продукцією як у даному регіоні, так і поза його межами.

Список використаних джерел

1. Вся Россия. Русская книга промышленности, торговли, сельского хозяйства и администрации. Адрес-календарь Российской империи. – Т. 2. – 1897. – 3399 с.
2. Дударов А. Доклад по вопросу о винокурении / А. Дударов. – СПб, 1883. – 10 с.
3. Москалюк М. М. Развитие переработки промышленности у Наддніпрянській Україні в другій половині XIX – початку XX століття / М. М. Москалюк. – Тернопіль : Видавництво «Рада», 2009. – 336 с.
4. Нестеренко О. О. Развитие промышленности на Украине. У 2-х ч. / О. О. Нестеренко. – К.: Видавництво Академії наук Української РСР, 1962. – Ч. 2. Економічна підготовка Великої Жовтневої соціалістичної революції. Фабрично-заводське виробництво, 1962. – 580 с.
5. Обзор Киевской губернии за 1878 год, К. – 48 с.
6. Обзор Киевской губернии за 1880 год, К. – 51 с.
7. Обзор Киевской губернии за 1898 год, К. – 134 с.
8. Обзор Киевской губернии за 1905 год, К. – 130 с.
9. Обзор Киевской губернии за 1907 год, К. – 166 с.
10. Обзор Киевской губернии за 1908 год, К. – 187 с.
11. Фабрично-заводская промышленность и торговля России: с приложением общей карты фабрично-заводской промышленности Российской Империи / Министерство финансов, Департамент торговли и мануфактур. – Санкт-Петербург, 1896. – Изд. 2-е, испр. и доп. – 636 с.
12. Центральний державний історичний архів України у м. Києві (далі – ЦДІА України у м. Києві). – Ф. 442. – Оп. 532. – Спр. 202–72 арк.
13. ЦДІА України у м. Києві. – Ф. 442. – Оп. 534. – Спр. 422–86 арк.
14. ЦДІА України у м. Києві. – Ф. 442. – Оп. 626. – Спр. 227. – 64 арк.
15. ЦДІА України у м. Києві. – Ф. 442. – Оп. 634. – Спр. 724. – 20 арк.
16. ЦДІА України у м. Києві. – Ф. 574. – Оп. 1. – Спр. 8. – 119 арк.

17. ЦДІА України у м. Києві. – Ф. 575. – Оп. 1. – Спр. 73. – 401 арк.

18. Ярошевич А. И. Винокурная промышленность Киевской губернии / А. И. Ярошевич. – К., 1912. – 12 с.

References

1. Vsja Rossija. Rysskaja knuga promushlennostu, trgovli, selskogo hozjajstva i administracii. Adres-kalendar Rossijskoj imperiji. – Т. 2. – 1897. – 3399 s.
2. Dударов А. Доклад по вопросу о винокурении / Дударов А. – СПб, 1883. – 10 s.
3. Moskaljuk M. M. Rozvutok pererobnoji promuslovosti y Naddnіprjanskij Ukraine v drygij polovuni XIX – pochatky XX stolitja / M. M. Moskaljuk. – Ternopol : Vudavnuctvo «Rada», 2009. – 336 s.
4. Nesterenko O. O. Rozvutok promuslovosti na Ukraini. Y 2 ch. / O. O. Nesterenko. – K.: Vudavnuctvo Akademiji nauk Ukrainskoj RSR, 1962. – Ch. 2. Ekonomichna pidhotovka Velukoji Govtnevoji socialistichnoji revoljuciji. Fabrichno-zavodske vurobnuctvo, 1962. – 580 s.
5. Obzor Kuevskoj gyberniji za 1878 god, K. – 48 s.
6. Obzor Kuevskoj gyberniji za 1880 god, K. – 51 s.
7. Obzor Kuevskoj gyberniji za 1898 god, K. – 134 s.
8. Obzor Kuevskoj gyberniji za 1905 god, K. – 130 s.
9. Obzor Kuevskoj gyberniji za 1907 god, K. – 166 s.
10. Obzor Kuevskoj gyberniji za 1908 god, K. – 187 s.
11. Fabrichno-zavodskaja promushlennost u trgovlja Rossuu: s prulogieniem obshchej kartu fabrichno-zavodskoj promushlennostu Rossijskoj imperiji / Ministerstvo finansov, Departament trgovli i manyfaktr. – Sankt -Peterbyrg, 1896. – Izd. 2-e, uspr. i dop. – 636 s.
12. Centralnui dergavnui istorichnui arhiv Ukrainu y m. Kujevi (dali CDIA Ukrainu y m. Kujevi). – F. 442. – Op. 532. – Spr. 202. – 72 ark.
13. CDIA Ukrainu y m. Kujevi. – F. 442. – Op. 534. – Spr. 422. – 86 ark.
14. CDIA Ukrainu y m. Kujevi. – F. 442. – Op. 626. – Spr. 227. – 64 ark.
15. CDIA Ukrainu y m. Kujevi. – F. 442. – Op. 634. – Spr. 724. – 20 ark.
16. CDIA Ukrainu y m. Kujevi. – F. 574. – Op. 1. – Spr. 8. – 119 ark.
17. CDIA Ukrainu y m. Kujevi. – F. 575. – Op. 1. – Spr. 73. – 401 ark.
18. Jaroshevuch A. I. Vunokyrnennaja promushlennost Kyevskoj hyberniji / Jaroshevuch A. I. – K., 1912. – 12 s.

Stepnyk Z. M., postgraduate student of the history of Ukraine Ternopil National Pedagogical University named for Volodymyr Hnatiuk (Ukraine, Kiev), zoryana.stepnyk@gmail.com

The development distilling industry in Kyev province russian empire in the half past nineteenth – early twentieth century

The article discusses the features of distilling industry and process for its raw materials in the Kiev province during this period. The aim is to investigate the level of distilling industry in the Kiev Province in the late XIX – early XX century.

The methodological basis of the study serve as key principles of dialectics of scientific knowledge: objectivity, scientific, systematic, historicism and pluralism based on the priority of sources, books and guides that allow you to thoroughly examine this issue. The paper is made using techniques such as problem-chronological, comparative historical, systematic and structural, logical and analytical. Overview of the problem is also based on empirical and theoretical methods such as the method of systematization and classification of documentary evidence and document review.

The dynamics of the distilling industry in Kiev province in the late nineteenth – early twentieth century took place in the context to general economic policy for distillation Dnieper general. This area is characterized by a decrease in the production of many small landlords factories, which «contributed to» the introduction of new excise Regulation of 4 July 1861, and the prosperity of industrial distilleries that are exempt from tax for exceeding the standards established by the state. Particularly rapidly implemented process of concentration of production, but the production of alcohol is about the same level. In the early twentieth century by distilling industry of Kiev province had one of the top spots in the Russian Empire. Regarding the provision of raw materials enterprises distilleries, distillery in the Kiev region is treated raw material, which gave agriculture and livestock, is mainly used in bakery supplies and potatoes played a supporting role syrup and others.

Keywords: distilling industry, province, Russian Empire, raw.

Stepnyk Z. M., аспирант кафедры истории Украины, Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка (Украина, Киев), zoryana.stepnyk@gmail.com

Развитие винокурной промышленности в Киевской губернии во второй половине XIX – начале XX века

В статье рассматриваются особенности развития винокурной промышленности и процесс обеспечения ее сырьем в Киевской губернии в указанный период. Целью является исследование уровня развития винокурной промышленности в Киевской губернии во второй половине XIX – начале XX века.

Методологической основой исследования служат ведущие принципы диалектики научного познания: объективности, научности, системности, историзма и плюрализма, основанные на приоритете источников, монографий и пособий, которые позволяют всесторонне проанализировать данную проблематику. Статья выполнена с использованием таких методов, как проблемно-хронологический, сравнительно-исторический, системно-структурный, логико-аналитический. Обзор состояния проблемы основанный также на эмпирико-теоретических методах, таких как метод систематизации и классификации документальных фактов и анализа документов.

Динамика развития винокурной промышленности в Киевской губернии во второй половине XIX – начале XX века происходила в контексте общеперской экономической политики по винокурению Приднепровья в целом. Эта сфера производства характеризуется уменьшением количества мелких помещичьих винокурен, которому «поспособствовало» введение нового акцизного Положения от 4 июля 1861 г., а также процветанием промышленных винокурных заводов, которые освободились от налогов за превышение установленных государством норм. Особенно быстрыми темпами осуществлялись процессы концентрации производства, однако производство спирта остается примерно на том же уровне. В начале XX века по развитию винокурной промышленности Киевская губерния занимала одно из первых мест в Российской империи. По обеспечению винокурных предприятий сырьем, то на Киевщине винокурни обрабатывали сырье, давало земледелие и животноводство, то есть, в основном использовались хлебные припасы и картофель, вспомогательную роль играла патока и др.

Ключевые слова: винокурения, промышленность, губерния, акциз, сырье.

* * *

УДК 94:378.091.8(477)«18/19»

Мельник І. С.,
аспірант, Національний педагогічний університет
ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ),
ihoryk@gmail.com

Стоян Т. А.,
доктор історичних наук, професор, завідувач
кафедри міжнародного туризму та гуманітарних
дисциплін, Національний педагогічний університет
ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ),
stoyan.ta@gmail.com

ТУРИЗМ ЯК НАУКОВО–ПІЗНАВАЛЬНА ТА ДОЗВІЛЄВА СФЕРИ ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ СТУДЕНТСТВА УКРАЇНИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Представлено аналіз ролі і місця туристичних науково–пізнавальних та дозвілєвих екскурсій в повсякденному житті українського студентства кінця ХІХ – початку ХХ ст. на прикладі головних університетських центрів тогочасної України. Репрезентовано ініціаторів мандрівок, а також характер, мету, основні цілі та безпосередній перебіг екскурсійних подорожей.

Ключові слова: повсякденне життя, студентство, університет, науково–пізнавальна екскурсія, мандрівка, наукові гуртки, екскурсанти.

Сучасна вітчизняна історична наука з кожним роком все більше досліджує та об'єктивно висвітлює сторінки українського минулого, котрі за радянських часів не були актуальними. В тому числі, поза увагою дослідників залишалися багато проблем соціальної історії, зокрема історії повсякденності. Радянські дослідники історією повсякдення не переймалися, перш за все досліджуючи проблеми, які допомагали б підтримувати незмінні комуністичні ідеали та стійко тримати «залізну лінію» партії. В публікаціях присвячених історії студентства підросійської України увага концентрувалась на тому, що університетська молодь була «невтомним борцем проти царського режиму». Дослідження, присвячені студентству, обмежувалися головним чином політико–революційними аспектами їх життя та діяльності, а питання побуту та дозвілєвої сфери практично залишилися недоторканими. Саме тому актуальність даної роботи полягає у репродуванні тих історичних процесів, котрі залишалися закритими для дослідження в радянські часи.

Якісно нові зміни у відтворенні та «очищенні» історії України від радянсько–партійної заангажованості

почали відбуватися з проголошенням незалежності української держави. Розпочалося активне дослідження історії повсякденності, що стала одною з провідних тем наукових досліджень, з'явилось багато наукових праць, зокрема монографічного та дисертаційного характеру, присвячених повсякденному життю різних прошарків населення України, в тому числі студентства. Вивчення повсякденного життя студентства дає ключ до об'єктивного розуміння внутрішньо–суспільних процесів, що відбувались на українських теренах, що перебували у складі Російської та Австро–Угорської імперій на рубежі ХІХ – ХХ століть. Одним з маловивчених, але важливих сфер студентського повсякдення є туризм.

Мета даної роботи полягає у з'ясуванні ролі та місця науково–туристичних походів та мандрівок в повсякденному житті українського студентства кінця ХІХ – початку ХХ ст. на прикладі студентської молоді вищих навчальних закладів Харкова, Києва, Одеси та Львова. Автор ставить за мету виокремлення і визначення місця туризму як важливої складової у житті університетської молоді в дозвілєвому та навчально–практичному вимірах.

Історіографія проблеми туристичного дозвілля та його ролі у повсякденному житті студентства України кінця ХІХ – початку ХХ ст. є вкрай обмеженою, комплексні наукові дослідження відсутні.

Туристичні мандрівки у повсякденному житті вузівського студентства були як наукового так і дозвілєвого характеру, але і ті і інші активно підтримувалися керівництвом вищих навчальних закладів та викладачами. Важливою складовою такої підтримки була безперечно фінансова. Так, харківський університет виділив 200 крб. на організацію науково–педагогічної екскурсії студентів до Кавказу (2–18 червня 1891 р.). Передбачалося, що цих коштів студентам–екскурсантам мало вистачити на два з половиною тижні мандрівки. Керівництво університету допомогло й з оплатою залізничних білетів екскурсантам. На прохання ректора університету І. П. Щелкова залізничне правління надало екскурсантам безоплатні білети 3–го класу [1, с. 2]. Проте оскільки такого роду науково–педагогічні мандрівки наприкінці ХІХ ст. ще не були розповсюдженим явищем студентського повсякдення, тому підготовленість до такого роду заходів не завжди було відповідною. Про це свідчить звіт про результати вище згаданої поїздки, у якому зазначалося, що студенти – мандрівники «...не брали, окрім папок для рослин, геологічних молотків, компаса і барометра, ніяких особливих пристосувань; вбралися, як на звичайну замську поїздку з тою лиш різницею, що захопили ковдри, дехто взяв теплі пальта. Словом, вся компанія вирушила без нічого, одягнена в літні костюми» [1, с. 2–3].

Повсякденна подорож проходила або пішки, або ж фугоном (віз запряжений кіньми). Провіант для подорожей куплявся зазвичай на місцевих ринках і складався з «...осетинського сиру, чудової баранини, ... бурдюка кахетинського вина». З цих продуктів екскурсантам на кожній зупинці готували шашлик, який від частого вживання молодим туристам навіть приївся, і вони почали його називати «вічний шашлик» [1, с. 6].

Зі звіту зрозуміло, що у туристичному повсякденні не виникало проблем із ночівлею. Завдяки спеціальній інструкції, яку студентам та їх керівникові було надано